

До спеціалізованої вченої
ради Д 26.056.10
Київського національного університету
будівництва і архітектури

ВІДГУК

офіційного опонента по дисертаційній роботі *Онiкієнко Н.В.* на тему: «Економіко-управлінський інструментарій інноваційного розвитку підприємств агробудівельного кластеру», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04- економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

1. Висновок офіційного опонента стосовно актуальності дослідження науковому і практичному аспектах.

1.1. Наукова актуальність дослідження на тему «Економіко-управлінський інструментарій інноваційного розвитку підприємств агробудівельного кластеру» полягає в наступному: дослідження зосереджене на розробці комплексного економіко-управлінського інструментарію для забезпечення інноваційного розвитку агробудівельного кластеру (АБК), оскільки в умовах глобалізації та інтенсивної конкуренції інновації стають ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності підприємств. Вивчення можливостей ефективної взаємодії підприємств різних секторів (аграрного, будівельного та агропереробного) у межах кластерної структури дозволяє отримати нові наукові знання про формування та розвиток таких комплексних інтеграційних об'єднань. Кластеризація економічної діяльності підприємств стає важливим чинником підвищення їх стійкості та ефективності. Дослідження вносить вагомий вклад у розуміння того, як інновації можуть інтегруватися в операційну систему кластеру, стимулюючи синергію між підприємствами різних галузей економіки та створюючи нові можливості для їх економічного зростання.

1.2. **Практичний аспект актуальності наукового дослідження полягає в наступному:** У сучасних умовах, особливо в умовах глобальних викликів, таких як економічні кризи, екологічні загрози та воєнний стан в країні, вітчизняні підприємства шукають нові шляхи для виживання та розвитку. Інновації та ефективне управління інтеграційними структурами, такими як агробудівельний кластер, є важливими для стабілізації та розвитку економіки. Інструментарій, розроблений у межах дослідження, дозволяє підприємствам агробудівельного кластеру підвищити свою продуктивність та інноваційний потенціал за рахунок застосування сучасних управлінських методик та

економічних моделей, що сприяє покращенню координації між підприємствами, оптимізації використання ресурсів та впровадженню передових технологій. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Таким чином, дослідження є актуальним як з точки зору розширення наукових знань про кластеризацію та інновації, так і з огляду на практичні потреби підприємств у впровадженні сучасних управлінських рішень для досягнення стійкого економічного розвитку.

2. Думка щодо відповідності змісту тематики і результатів дисертаційної роботи науковим планам і темам. Дане дослідження, що присвячене створенню та функціонуванню агробудівельного кластеру як інтегрованої, мультикомпонентної структури, відповідає – за цільовим спрямуванням - низці законів України, постанов Уряду та інших нормативних актів, які регулюють економічний розвиток, інновації, кластеризацію, підприємництво, аграрну та будівельну галузі. Основні нормативні акти, до яких відноситься дослідження, включають:

✓ Закон України "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва" (в частині регуляції діяльності підприємств, особливо малого і середнього бізнесу, що є основними учасниками кластерних структур, та надає правову основу для підтримки інноваційного розвитку підприємств у різних секторах);

✓ Закон України "Про інноваційну діяльність" – встановлює правові засади здійснення інноваційної діяльності в Україні, що є ключовим аспектом розвитку агробудівельного кластеру, де впроваджуються новітні технології та інноваційні рішення для підвищення конкурентоспроможності підприємств;

✓ Закон України "Про державне стимулювання розвитку регіонів" – визначає механізми та заходи підтримки регіональних кластерів, включаючи аграрний та будівельний сектори, що сприяє економічному розвитку регіонів та країни загалом через кластерні об'єднання;

✓ Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2024 року" – передбачає заходи для стимулювання підприємницької діяльності, створення кластерів, а також розвиток інноваційної інфраструктури в різних секторах економіки;

✓ Закон України "Про сільське господарство" – регулює правові відносини у сфері аграрного виробництва, яке є однією з ключових складових агробудівельного кластеру, що сприяє розвитку підприємств аграрного сектору як важливих стейкхолдерів кластеру;

- ✓ Закон України "Про індустриальні парки" – визначає правові та організаційні засади створення і функціонування індустриальних парків, до яких можуть належати підприємства, що входять до складу агробудівельного кластеру, сприяючи їхньому розвитку;
- ✓ Закон України "Про державно-приватне партнерство" – встановлює правову базу для співпраці між державними та приватними підприємствами, що є актуальним для кластеризації та інтеграції підприємств у рамках агробудівельного кластеру;
- ✓ Стратегія сталого розвитку "Україна 2020" – нормативний документ, що визначає напрями розвитку держави з акцентом на інновації, технології, інтеграцію та кластеризацію як ключові механізми економічного зростання;
- ✓ Національна економічна стратегія до 2030 року – передбачає розвиток інноваційних економічних моделей, зокрема кластерних об'єднань, та підтримку підприємств аграрного і будівельного секторів для підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності;
- ✓ Закон України "Про будівельні норми" – визначає правові засади щодо будівництва, що регулюють діяльність будівельних підприємств, які входять до агробудівельного кластеру та беруть участь у реалізації інфраструктурних проєктів.

Вищезазначені нормативно-правові акти створюють правове підґрунтя для реалізації економічного та інноваційного розвитку агробудівельного кластеру, забезпечують його підтримку та регулюють взаємодію підприємств, що входять до кластеру, з державними інституціями та між собою.

Результати роботи знайшли своє науково-прикладне застосування через включення їх до виконання науково-дослідних тем КНУБА, і у вирішенні яких брала участь авторка роботи як дослідник:

1. «Розбудова сучасного аналітичного інструментарію девелоперського управління підрядним будівництвом» (№ 0115U000860, КНУБА). У межах цієї теми авторка запропонувала та реалізувала методологію оцінки економічних результатів підприємств-девелоперів щодо цільових проєктів, які розробляються та впроваджуються учасниками агробудівельного кластеру. Ця розробка дозволяє враховувати специфіку взаємодії підприємств у складі кластеру, а також сприяє ефективній координації будівельних і аграрних підприємств в умовах відновлення економіки України під час воєнного періоду. Зважаючи на важливість відбудови інфраструктури, даний інструментарій особливо цінний для оперативного реагування на економічні виклики та швидкого відновлення будівельного сектору.

2. «Розвиток управлінської взаємодії інституційних учасників девелоперських проєктів» (№ 0121U111793, КНУБА). В рамках цієї теми авторка

запропонувала рішення щодо адаптації та модернізації підсистеми адміністрування як невід'ємної частини інтегрованої організаційної структури управління (ОСУ) агробудівельного кластеру. Це рішення є особливо актуальним в умовах сучасних викликів, зокрема у зв'язку з потребою швидкого впровадження відновлювальних проєктів будівництва у воєнний час. Оновлена підсистема адміністрування дозволяє підвищити гнучкість та ефективність управлінських процесів, необхідних для відбудови аграрної та будівельної інфраструктури, а також сприяє інтеграції інноваційних технологій у проєкти з відновлення критичних об'єктів економіки.

Обидві теми тісно пов'язані з потребами відновлення аграрної та будівельної галузей економіки України під час воєнного періоду, оскільки пропонувані авторкою рішення сприяють не лише підвищенню ефективності управління, але й посиленню співпраці між підприємствами у рамках агробудівельного кластеру в проєктах реновації та ревіталізації територій.

3. Оцінка опонентом рівня обґрунтованості та достовірності поданих в дисертації наукових результатів. Аналіз дисертаційної роботи засвідчує, що результати і висновки роботи є достатньо обґрунтованими і достовірними, оскільки спираються на виважену наукову гіпотезу, мультикомпонентний методичний базис та поетапне, мультиіндикативне оцінювання траєкторії економічного та інноваційного зростання підприємств-стейхолдерів агробудівельного кластеру в операційній системі кластеру при впровадженні інноваційно-інвестиційних проєктів. Зазначені проєкти виступають як провідне джерело та запорука успішності інновацій підприємств у складі кластеру типу АБК. Обґрунтованість результатів та висновків дослідження полягає у системному підході до створення агробудівельного кластеру як інтегрованої, мультикомпонентної структури, яка враховує специфіку економічної взаємодії аграрного, агропереробного та будівельного секторів. Крім вище зазначених, слід вказати на наступні аспекти, що підкреслюють обґрунтованість дослідження.

А) Науково-методична основа: В роботі використані сучасні економічні моделі, методи аналізу операційних систем, інноваційні інструменти управління, що дозволяє детально описати функціонування агробудівельного кластеру як мультикомпонентної системи.

В) Емпірична база: Для перевірки результатів дослідження було залучено практичні кейси та приклади з реального функціонування аграрних, будівельних і агропереробних підприємств. Зокрема, використання даних від компаній, які вже є учасниками агробудівельного кластеру, що дозволило підтвердити дієвість запропонованих управлінських та економічних рішень.

С) *Економічне моделювання*: дослідження включає аналіз економічних індикаторів, що дозволяють оцінити синергійний ефект від співпраці учасників кластеру. Розроблені індикатори враховують специфіку агробудівельного сектору та дають змогу відстежувати траєкторії економічного розвитку підприємств в умовах інноваційного середовища.

Д) *Аналіз управлінських моделей*: обґрунтованість висновків підкріплена детальним аналізом управлінських моделей, адаптованих для агробудівельного кластеру, що дозволяє забезпечити гнучкість і адаптивність операційної системи до змін зовнішнього середовища.

Е) *Практичне застосування*: дослідження підтверджено впровадженням результатів у діяльність таких компаній, як ПрАТ «Миронівська птахофабрика» та будівельна компанія «Альфа-сервіс», що свідчить про реальну ефективність розроблених рішень.

Таким чином, обґрунтованість результатів дослідження базується на поєднанні теоретичних моделей, практичних кейсів, емпіричних даних та аналізі реальних підприємств, що дозволило досягти комплексного і об'єктивного висновку щодо створення та функціонування агробудівельного кластеру.

4. Оцінка провідних наукових інновацій дослідження, які складають наукову новизну дисертаційної роботи. Найважливішими інноваціями роботи є наступні результати та висновки, які винесені на захист, та виступають компонентами наукової новизни:

- обґрунтовано висновок про те, що стратегії підприємств-учасників АБК зосереджені на економічному зростанні через внутрішньо-кластерну диверсифікацію, кооперацію та впровадження інновацій, які спрямовані на досягнення кумулятивного економічного (синергійного) ефекту;

- створено унікальний набір методів та інструментів, які дозволяють оптимізувати економічні та управлінські процеси в межах АБК. Цей інструментарій враховує специфіку діяльності підприємств аграрного, агропереробного та будівельного секторів, що робить його практично застосовним у різних умовах;

- систематизовано і формалізовано концепцію синергії між підприємствами-стейкхолдерами кластеру. Дослідження показує, як інтеграція ресурсів, інформації та інновацій може призвести до значного підвищення економічної ефективності діяльності всього кластеру;

- з урахуванням специфіки інтеграції суб'єктів у складі агробудівельного кластеру (АБК), була розроблена система економічних індикаторів для моніторингу прогресу підприємств-стейкхолдерів. Вона включає як внутрішні показники ефективності підприємств, так і зовнішні фактори взаємодії у

кластері. Основний рівень індикаторів охоплює традиційно груповані показники, такі як прибутковість, ліквідність, оборотність активів, синергія кооперації, ринкові позиції та інноваційність. Верхній рівень представлений п'ятьма візуалізаторами, які оцінюють вплив інноваційно-інвестиційних проєктів на операційну ефективність стейкхолдерів, вимірюючи їх виконання через співвідношення фактичних і очікуваних показників. На основі цього визначається внесок кожного підприємства у досягнення цілей проєкту.

- обґрунтовано новий підхід до формування операційної системи кластерів, орієнтований на оновлення традиційної структури. Замість стандартного поділу на підсистеми (виробництво, планування, контроль), для агробудівельного кластеру створюються шість спеціалізованих підсистем, які краще відображають його специфіку. Основним елементом є керівна структура, що формується головним стейкхолдером і може базуватися на матричній, дивізіональній або комбінованій моделі управління, що дозволяє гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища. Особливу роль відіграє підсистема управління внутрішньокластерними інноваціями, яка координує впровадження нових рішень серед учасників кластеру

- запропоновано нові підходи до оцінки ступеня впровадження інноваційних рішень та новітніх технологій в процеси виробництва і управління. Це включає формалізацію циклів інноваційно-інвестиційних проєктів, що визначено як ключові чинники для впровадження інновацій у межах кластеру;

- модернізовано існуючі методики для виявлення можливостей інноваційного розвитку підприємств, що дозволяє більш детально аналізувати та адаптувати стратегії управління в умовах змінного ринкового середовища.

5. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в комплексному підході до розробки науково-методичних аспектів та інструментів, що сприяють економічному обґрунтуванню функціонування та інноваційного розвитку підприємств агробудівельного кластеру (АБК). Результати дослідження формують актуальне науково-методичне підґрунтя, яке адаптоване до специфіки агробудівельного кластеру як інноваційного кластерного утворення. Вони враховують особливості формування та розвитку економічного та інноваційного потенціалу кластеру, а також пропонують раціональну траєкторію розвитку підприємств-учасників АБК. Компоненти інструментарію, розробленого в рамках кандидатської дисертації за спеціальністю 08.00.04, забезпечують оптимізацію економічних і управлінських процесів, з урахуванням специфіки функціонування підприємств у межах агробудівельного кластеру. Цей інструментарій дозволяє досягти синергійного ефекту через інтеграцію діяльності підприємств аграрного, агропереробного та будівельного секторів.

Така взаємодія сприяє створенню мультикомпонентної операційної системи інноваційного типу, що підвищує ефективність управління ресурсами, стимулює розвиток нових технологій і дозволяє підприємствам швидше адаптуватися до ринкових викликів та зовнішніх змін. Крім того, результати дослідження можуть стати основою для подальших наукових розробок і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізмів функціонування агробудівельних кластерів в умовах сучасної економіки. Це має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності підприємств та забезпечення стабільного розвитку аграрного сектору України. Слід наголосити на тому, що в роботі обґрунтовано провідну ідею роботи, що внутрішні інноваційні проекти є основним джерелом впровадження нововведень на підприємствах агробудівельного кластеру. Ці проекти забезпечують інноваційний розвиток для всіх учасників кластеру.

I. *В контексті адаптації до специфіки ринку:* внутрішні інноваційні проекти дозволяють підприємствам агробудівельного кластеру швидше реагувати на зміни ринкових умов та потреб споживачів. Це особливо важливо в умовах глобальних викликів, таких як економічні кризи або зміни в споживчих уподобаннях, які можуть вимагати термінового адаптування виробничих процесів і продуктів.

II. *В контексті стимулювання креативності та ініціативи:* ініціативи, що розвиваються всередині підприємств, зазвичай враховують специфічні проблеми та потреби, з якими стикаються працівники. Це сприяє розвитку культури інновацій, де співробітники заохочуються до генерування ідей та їх реалізації, що в свою чергу підвищує загальну ефективність підприємства.

III. *В контексті систематизації знань та досвіду:* внутрішні проекти дозволяють підприємствам використовувати наявні ресурси, знання та досвід, щоб розробляти нові рішення. Це може включати адаптацію існуючих технологій, покращення виробничих процесів, а також розробку нових продуктів, що відповідають вимогам ринку.

IV. *Стосовно економії коштів:* розробка та впровадження нововведень всередині підприємств часто є економічно вигіднішою, оскільки дозволяє уникнути високих витрат на залучення сторонніх консультантів або сторонніх розробників. Це також знижує ризики, пов'язані з впровадженням інновацій, оскільки підприємства вже мають необхідну інфраструктуру та ресурси.

V. *Стосовно посилення інтеграції в кластері:* внутрішні інноваційні проекти можуть слугувати основою для більш широкої міжгалузевої співпраці в рамках агробудівельного кластеру. Підприємства можуть обмінюватися досвідом, технологіями та ідеями, що сприяє створенню синергії та спільних ініціатив, що в свою чергу покращує конкурентоспроможність всього кластеру.

VI. *Стосовно підвищення стійкості та адаптивності:* у рамках агробудівельного кластеру, де підприємства повинні постійно пристосовуватися до змін у зовнішньому середовищі, внутрішні інноваційні проєкти забезпечують стійкість і гнучкість. Вони дозволяють швидше впроваджувати зміни в продукції або процесах, що є важливим для виживання в умовах сучасного бізнес-середовища.

Таким чином, наукова новизна дисертації полягає в інтеграції теоретичних і практичних аспектів у розробці науково-методичних інструментів, що забезпечують стійкий економічний розвиток підприємств агробудівельного кластеру, а також у вдосконаленні підходів до оцінки його функціонування та інноваційного потенціалу.

6. Висновок опонента щодо практичної цінності результатів дисертації.

Значення результатів дисертації для практики підкреслюється їх ефективним впровадженням у вигляді методико-аналітичних розробок, прикладних програм і практичних рекомендацій, спрямованих на підтримку інноваційного та економічного розвитку підприємств аграрного, агропереробного та будівельного секторів. Ці підприємства виступають стейкхолдерами міжгалузевого, диверсифікованого та складно структурованого об'єднання, що формує основу агробудівельних кластерів. Практичні результати дослідження надали економіко-управлінське забезпечення для створення операційної системи та управлінської структури агробудівельних кластерів, що реалізовувались за участю таких значущих гравців, як ПрАТ «Миронівський КХП» (в Київській, Вінницькій, Черкаській областях) та будівельної компанії «Альфа-сервіс». Ці ініціативи не лише сприяють зміцненню позицій окремих підприємств на ринку, а й стимулюють загальний розвиток регіональної економіки. Додатково слід вказати, що окремі компоненти дослідження впроваджуються у навчальний процес КНУБА, що забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців, які здатні впроваджувати інновації в будівельній та аграрній галузях. Це підкреслює важливість дисертації не лише для теорії, а й для практики, оскільки створює передумови для подальшої модернізації та розвитку підприємств, що є критично важливим для досягнення конкурентоспроможності у сучасних умовах ринку. Таким чином, результати дисертації слугують важливим інструментом для розвитку агробудівельних кластерів, допомагаючи забезпечити стійкість і динамічність підприємств у їхньому прагненні до інноваційного зростання та підвищення ефективності виробництва.

7. Оцінка змісту і структури дисертаційної роботи, її завершеності в цілому. Представлена дисертаційна робота надає належне уявлення як

завершене, цілісне дослідження, що за підсумками повністю вирішених завдань дослідження реалізує досягнення мети роботи. *Структура та зміст дисертації відповідають встановленим вимогам.* Робота містить анотацію, вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

У *першому розділі* дисертації «Теоретичні засади забезпечення інноваційного розвитку підприємств у системі міжгалузевих агробудівельного кластеру» розглядаються наступні аспекти: а) аналіз еволюційного змісту ключових дефініцій, що стосуються функціонування підприємств в рамках агробудівельного кластеру; б) систематизація концептуально-теоретичних основ інноваційного розвитку підприємств агробудівельного кластеру; в) формування стратегії розвитку для підприємств-стейкхолдерів агробудівельного кластеру з акцентом на стимулювання прогресу у будівельній галузі, сільському господарстві та переробних секторах. Крім того, особлива увага приділяється взаємозв'язкам між різними учасниками кластера, що підкреслює важливість спільної діяльності для досягнення синергії. Розгляд сучасних тенденцій та викликів у цих галузях дозволяє виявити нові можливості для інноваційного розвитку, які можуть бути реалізовані в умовах агробудівельного кластеру. Також у цьому розділі досліджується роль міжгалузевої інтеграції як механізму, що сприяє створенню більш динамічних і адаптивних структур, здатних швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. У підсумку, результати цього аналізу формують основу для розробки практичних рекомендацій, які можуть бути використані для покращення інноваційної діяльності підприємств у агробудівельному кластері.

У *другому розділі* дисертаційної роботи головна увага зосереджена на виявленні загально-методологічних основ, що можуть бути адаптовані до специфіки економічного потенціалу та шляхів розвитку підприємств-учасників агробудівельного кластеру. Обґрунтовано, що для ефективного управління підприємствами в рамках інтеграційних структур, таких як кластерні організації, критично важливо обрати відповідні економіко-управлінські моделі. Ці моделі сприяють формалізації вибору ключових показників діяльності, які є основою для стратегічного планування, оцінки ефективності та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Досліджено зміст, переваги та недоліки ряду економіко-управлінських моделей, що активно використовуються на практиці. Вони охоплюють ключові аспекти діяльності, такі як фінансові результати, продуктивність, інноваційність, рівень конкуренції та операційна ефективність. Крім того, в рамках цього дослідження пропонується оцінити вплив обраних моделей на інноваційний розвиток підприємств агробудівельного кластеру, що дозволить визначити найбільш ефективні стратегії для адаптації до швидко змінюваного ринкового середовища. В результаті, аналіз може слугувати

основою для формування рекомендацій, які допоможуть підприємствам покращити свої позиції на ринку та підвищити загальну ефективність їх діяльності в рамках кластеру.

Дослідження *третього розділу* роботи зосереджене на формуванні аналітико-прикладного та організаційно-структурного забезпечення для процесів інноваційного розвитку підприємств агробудівельного кластеру (АБК). У цьому контексті система індикаторів, що використовується для формалізації економічного та інноваційного розвитку АБК, ґрунтується на тому, що інноваційно-інвестиційні проекти є ключовими чинниками, які визначають економічне, інноваційне та іміджеве зростання не лише для АБК, а й для його стейкхолдерів. Зокрема, дослідження включає аналіз специфічних індикаторів, які дозволяють оцінити ефективність реалізації інноваційних проектів та їх вплив на загальний розвиток кластера. Зроблено акцент на важливості інтеграції інноваційних підходів у процеси управління та адміністрування, що забезпечує не лише підвищення конкурентоспроможності підприємств, але й покращення їх іміджу на ринку. Крім того, розглянуто організаційні аспекти, які забезпечують координацію між учасниками АБК, а також механізми, що сприяють успішному впровадженню інноваційних рішень. Це дозволяє створити стійку структуру, яка ефективно реагує на зміни в зовнішньому середовищі та стимулює інноваційний розвиток, адаптуючи підприємства до сучасних викликів. У завершальній частині дисертації представлено структуру розробленого комплексу прикладних програм (КПП), створеного на основі отриманих результатів дослідження. Модулі КПП забезпечують візуалізацію повного циклу та економічного змісту процесів проходження інновацій, як на рівні агробудівельного кластеру в цілому, так і в деталізованому вигляді для окремих стейкхолдерів. Крім того, КПП містять інтерактивні елементи, які дозволяють користувачам аналізувати та моніторити прогрес реалізації інноваційних проектів. Це сприяє більш точному управлінню ресурсами та прийняттю обґрунтованих рішень на основі даних. Важливо, що комплекс враховує специфіку діяльності кожного учасника кластера, надаючи рекомендації для оптимізації процесів та підвищення ефективності їх взаємодії. Запропоновані програми можуть стати потужним інструментом для підтримки інноваційного розвитку, оскільки вони інтегрують різні аспекти економічного, управлінського та технологічного характеру. Завдяки цьому, учасники агробудівельного кластеру зможуть краще адаптуватися до змінюваних умов ринку та реалізувати інноваційні стратегії, спрямовані на сталий розвиток.

Виклад змісту дисертації оцінюється як логічний, послідовним, результати та висновки супроводжені належними обґрунтуванням, візуалізацією та доказовою базою. Автор продемонструвала здатність виконувати постановку

задач дослідження, знаходити методи вирішення поставлених задач для їх розв'язання, доводити дослідження до практичного застосування.

8. Особистий внесок здобувача. Висновок офіційного опонента стосовно відсутності (або наявності) порушення академічної доброчесності. Дисертація є оригінальним науковим дослідженням, і всі представлені положення, результати, висновки та рекомендації належать автору. Внесок автора у спільні публікації зазначено в переліку опублікованих робіт. Основні науково-теоретичні, методичні та практичні результати були представлені та схвалені на 10 науково-практичних конференціях, які вказані у списку праць.

Результати дослідження опубліковані в 27 друкованих працях, з яких: 3 підрозділи у колективних монографіях, 7 статей у фахових виданнях (з них 3 одноосібні), 1 праця (одноосібна) - у зарубіжному виданні, що індексується нмб Scopus, 2 додаткові публікації, а також 14 - праць апробаційного характеру. Із загального переліку 23 наукові праці є одноосібними, 4 - у співавторстві. На думку опонента, *рівень висвітлення змісту та інновацій роботи у друкованих працях є достатнім* та відповідним вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій. Задовільним щодо вимог є також рівень апробації роботи на науково-практичних конференціях.

У дисертаційній роботі Онікієнко Н.В. не виявлено жодних ознак академічного плагіату або інших порушень, які могли би поставити під сумнів самостійне виконання дослідження та дотримання норм академічної доброчесності. Надана довідка про результати перевірки на плагіат показує додержання вимог академічної доброчесності в даній роботі (наданий системою перевірки на «Анти-плагіат» КНУБА рівень співпадінь складає 2.8%).

9. Зауваження та дискусійні положення щодо змісту роботи, рекомендації щодо подальших досліджень здобувача.

9.1. Досліджуючи сутність та розкриваючи економічний зміст базових дефініцій «інноваційного розвитку підприємств в системі агробудівельного кластеру» (в розділі 1), автором в недостатній мірі акцентовано увагу, що саме інноваційний потенціал підприємств розглядається як сукупність інтегральних характеристик, які дозволяють використовувати інноваційні ресурси за допомогою інноваційних компетенцій та на основі інноваційних організаційних здатностей для досягнення цілей інноваційного розвитку.

9.2. Для агробудівельного кластеру, де інновації мають вирішальне значення для підвищення продуктивності, автору варто було б проаналізувати не тільки приклади розвинених країн (розділ 2), які вже мають досвід стимулювання подібних галузей, а і приклади успішних інноваційних аграрних кластерів, де

можна побачити, що структура державної підтримки та її адаптація до динаміки ринку є ключовою для розвитку інноваційного потенціалу інтегрованих структур бізнесу.

9.3. Структуруючи чинники внутрішнього та зовнішнього середовища формування та інноваційного розвитку підприємства (розділ 2), автору необхідно було б підсилити оцінювання інноваційної активності в Україні на основі: 1) використання міжнародних інтегральних рейтингових індикаторів (Індекс глобальної конкурентоспроможності, Глобальний індекс інновацій, Рейтинг легкості ведення бізнесу та Індекс сприйняття корупції); 2) бенчмаркінгового порівняння показників наукової та дослідницької результативності та активності (кількість патентів, частка високотехнологічної продукції в експорті, діючі сертифікати ISO 9001:2008 тощо), а не зупинятися на традиційних показниках оцінки (ВВП, капітальні інвестиції, частка витрат на НДДКР в ВВП, кількість інноваційно активних підприємств та інші).

9.4. Для доповнення методологічного базису дослідження агробудівельних кластерів (розділ 2) слід, на нашу думку, додати декілька додаткових компонентів, які посилять аналіз і нададуть більш широкі можливості для оцінки ефективності та оптимізації управління процесами в кластері. Серед них можна виділити: методологію системної динаміки. Цей підхід дозволяє моделювати і аналізувати поведінку складних систем у часі, зокрема взаємодію між учасниками кластеру, що може допомогти краще зрозуміти довгострокові наслідки рішень, прийнятих на різних етапах розвитку кластеру; агент-орієнтоване моделювання (ABM). Цей підхід дозволить моделювати поведінку окремих учасників кластеру (аграрних і будівельних підприємств) з урахуванням їхньої взаємодії і адаптації до змін у середовищі. Це особливо важливо для аналізу інноваційних процесів і впровадження нових технологій у кластері; підхід «Аналіз соціальної мережі (SNA)». Цей підхід дозволить дослідити взаємодію між підприємствами в кластері з точки зору соціальної структури, що допоможе виявити ключових гравців і вузли для оптимізації співпраці. Додавши ці компоненти до використаних автором методів дослідження, можна в подальшому посилити аналітичну базу дисертації, що дозволить отримати більш глибокі і точні висновки щодо функціонування агробудівельних кластерів та підвищити якість управлінських рішень.

9.5. В тексті 3 розділу авторка не надає деталізації галузевим особливостям міжгалузевих об'єднань, в залежності від специфіки продуктово-галузевого спрямування домінуючого стейкхолдера.

9.6. До складу аналітичного базису дослідження слід було б включити цифрову економіко-аналітичну модель експрес-вияву результатів інновацій для основних груп стейкхолдерів АБК - для аграрного сектору, для будівельних та

агропереобних підприємств. Таку модель доцільно буде використовувати для попереднього експрес-оцінювання варіантів проєктів внутрішніх інновацій, яке має передувати ТЕО проєкту інновацій.

9.7. В тексті загальних висновків роботи рекомендовано було б стисло окреслити заходи, які, на думку автора, забезпечили успішну взаємодію АБК із з науково-дослідними та освітньо-науковими установами стосовно розвитку аналітичного підґрунтя роботи та вияву раціональних змін в траєкторії вдосконалення операційних систем та структур адміністрування кластерами досліджуваного типу.

9.8. З врахуванням інноваційності предмету та об'єкту дослідження решта зауважень стосуватиметься пропозицій щодо подальшого вдосконалення змісту дослідження:

- для розширення емпіричної бази доцільно провести більше кейс-стадій для підтвердження ефективності розробленого інструментарію. Аналіз реальних практик впровадження інновацій у підприємствах агробудівельного кластеру може суттєво збагатити теоретичні висновки;

- рекомендована розробка більш детальних та специфічних економічних моделей оцінки, які враховують регіональні особливості агробудівельних кластерів. Це дозволить адаптувати інструментарій до різних контекстів;

- зауваження щодо поглиблення рівня імплементації новітніх технологій до сутності дослідження: включення аналізу цифровізації та нових технологій, таких як IoT (інтернет речей) і AI (штучний інтелект), у рамках агробудівельного кластеру. Це може сприяти розвитку інноваційних підходів і підвищенню конкурентоспроможності підприємств.

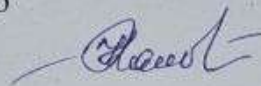
10. *Заключний висновок офіційного опонента по дисертаційній роботі*

Аналізуючи наукові досягнення та цінність дисертаційної роботи Онікієнко Н.В., опонент зазначає, що основна мета дослідження успішно досягнута, а поставлені завдання - повністю вирішені. Дисертація на тему: «Економіко-управлінський інструментарій інноваційного розвитку підприємств агробудівельного кластеру» є актуальною та цілісною науковою працею, що виконана автором самостійно. Робота відзначається належним для кандидатської дисертації рівнем наукової новизни, теоретичної і практичної значимістю. Отримані результати належним чином обґрунтовані й вирішують актуальне науково-прикладне завдання - розробку науково-методичного забезпечення та прикладного інструментарію, що спрямовані на економічне обґрунтування процесів функціонування та інноваційного розвитку підприємств у рамках операційної системи агробудівельного кластеру.

Зміст та оформлення дисертації, а також її наукова цінність відповідають вимогам, визначеним пунктами 9, 11, 13 і 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (з урахуванням змін та доповнень), а також іншим нормативним документам Міністерства освіти і науки України. Дисертаційна робота заслуговує на позитивну оцінку. Усе вищевикладене дає можливість зробити висновок про те, що автор дисертаційної роботи **Онкієнко Надія Володимирівна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки, підприємництва
та туризму Поліського національного
університету МОН України

Наталія ВАЛІНКЕВИЧ

